Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Ruža u oluji, Zlatko Ugljen

Mile Stojić

"O ružo, čisto potuslovlje…" Rilke

Zlatko Ugljen, profesor, trostruki akademik, neimar remek-djela naše moderne, tvorac arhitekture postojanosti, ove godine navršava osam desetljeća života. Grad Mostar, u kome je Zlatko rođen i kome je darovao jednu od najljepših svojih građevina, izbrisao je tu umjetničku zadužbinu s lica zemlje. Zaborav cvate u našim porušenim gradovima, a njegovi ružni divovski cvjetovi od betona, aluminija i stakla niču i zbore o sveopćoj duhovnoj pustinji naših dana. Wozu Dichter in dürftiger Zeit (čemu pjesnici u oskudnom vremenu)?, pitamo se u nevjerici, kao što se nekoć pitao Hölderlin u svojim mračnim, proročanskim elegijama.

U jednom sam poetskome zapisu rekao kako je Ugljenova nevolja u tome što su neka vrhunska arhitektonska djela što ih je sagradio doživjela već za njegova života sudbinu heraklitovskih kamičaka, s kojima se igra zločesto dijete vremena. Ali ono što je jednom sagrađeno, ne može se srušiti, ono ostaje zauvijek u trezorima duhovnog stvaralaštva. Njegov bogati stvaralački opus uglavnom čine javne zgrade kao što su kulturne institucije, gospodarski, stambeni, sportski i sakralni objekti. Pored hotela Ruža u Mostaru, izgradio je i hotele Bregava u Stocu, Kalin u Bugojnu, Vučko na Jahorini, koje su "osloboditelji", također pretvorili u šut i pepeo. Kad dođe nevrijeme i led – prve stradaju ruže.

Visokim arhitektonskim nagradama i priznanjima odlikovana su zdanja Narodnog pozorišta u Zenici, te Bijela džamija u Visokom. Arhitektonskim draguljima smatraju se rezidencije predsjednika SFRJ Gorica kraj Bugojna i predsjednika Predsjedništva SR BiH u Sarajevu (danas Libijski konzulat), rezidencija Izvršnog vijeća SR BiH na Tjentištu, te rezidencije Rijaseta Islamske zajednice BiH. Nesvakidašnjom ljepotom i skladom blješti pošta u Visokom, te nekoliko individualnih kuća (B. Mikulić, V. Jarak, V. Cerović), par planinarskih domova i ugostiteljskih objekata (Stojčevac kraj Sarajeva).

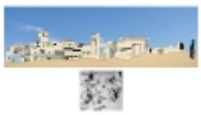

1
2
3
►

Javnosti je manje poznato da je Ugljen kreator i niza skulptura i spomenika (Sarajevska menora, kip Deset Božijih zapovijedi u Muzeju Jevreja u Sarajevu, spomenik u Pržićima kraj Vareša, spomen-

obilježje poginulim braniteljima Tuzle), te nekolicine glasovitih interijera. Pored hotela i rezidencijalnih zdanja, stožerni dio Ugljenova opusa čine projekti islamskih i katoličkih sakralnih objekata. Od projektiranih džamija (Visoko, Tuzla, Stolac) najčuvenija je Šerefudinova bijela džamija u Visokom (1969.), za koju je dobio međunarodnu nagradu za arhitekturu Aga Khan i koja je ušla u sve enciklopedije suvremene arhitekture. Ta je džamija prije dvije godine od mađarskih arhitekata izabrana za jednu od tri najbolje osmišljene moderne bogomolje u Europi. Prošle godine u Njemačkoj je objavljen atlas moderne arhitekture Sakralbau Rudolfa Stegersa, gdje je Ugljen uvršten među najznačajnije autore sakralnih objekata na Planetu.

Zanimljivo je da ovaj arhitekt više desetljeća gradi objekte Franjevačke provincije Bosne Srebrene – kao da je, poput Andrića i Jurkića, upravo u ovoj redodržavi našao svoj duhovni i umjetnički "azil". Možda je to u našim kaotičnim uvjetima i amanet za povijesno pamćenje, jer su upravo bosanski franjevci znali sačuvati ono najvrednije. Projektiranje katoličkih sakralnih i stambenih objekata započeo je s mostarskom katedralom (1972.), da bi tijekom četiri desetljeća ostvario cijelu nisku bisera, koja završava crkvom u Plehanu, čije sam gradilište posjetio skupa s arhitektom prošlog ljeta i tom prilikom zapisao:

"Dok je nosorog mržnje rušio romaničke plehanske portale, Ugljen je u ratnim zagrebačkim danima stvarao novi lik crkve. Danas je već izgrađena njena glavna lađa, koja svojom ljepotom svjedoči o trijumfu duha nad barbarstvom, ali i poziva na povratak. Njezin umjetnički i duhovni signum dopire sve tamo do Save i dalje u slavonsku ravnicu. Do kraja svijeta. Pred novom crkvom dočekuje nas fra Mirko Filipović, gvardijan. Ulazimo odmah u novi crkveni prostor, u kojemu nas sa stropova obasipaju slapovi svjetla. Čitava jedna nijagara sjaja. Ugljenovska bjelina i imaginacija stvaraju dojam duhovne elevacije, a sklad linija budi u nama najdublje estetsko čulo, ono po kome smo slični bogovima. (…) Arhitekt daje instrukcije građevinarima, kako ukomponirati veliki križ u prostor oltarski. Taj križ – mozaik radio je u posljednjim danima svog života slikar Ljubo Ivančić, specijalno za novu crkvu. U Zlatkovoj umjetničkoj viziji križ će u sakralnom prostoru biti nešto iskošen, kao kurzivni slog svemirske ode ljudskoj žrtvi, temelju našega opstanka i postojanja…"

Ugljen je pjesnik među našim arhitektima. Kao onaj antički kralj Mida, on sve što dotakne pretvori u žeženo zlato. Boraveći u ljeto 2004. u blizini mostarskog obnovljenog mosta, sjetio sam se riječi Propovjednikovih o vremenu gradnje i vremenu rušenja. Gradnja je ponovno pokazala da je nadmoćna u toj igri, pa tako i kad je u pitanju Sinanov učenik Hajrudin, čije se arhitektonsko djelo petrificiralo u vremenu. Snatreći tako nad ruševinama Ruže, napisao sam pismo Ugljenu, koje sam već objavio u knjizi stihova:

Gledajući našu razorenu zemlju
Često pomišljam na Vas: nemate razloga
Za tugu, jer znate da ruka tvorca uvijek
Ide jedan potez ispred ruke rušitelja
Inače naš svijet ne bi bio moguć.

No, Vaša je tuga beskrajna.

Jer je u Vašim skicama i zdanjima
Živio duh preobrazbe škrtosti u
Obilje (ah, takav je naš lijepi dom!)
Čudo pretvorbe, trijumf stvaranja
U Vašim bijelim, kamenim plohama
Duh šipka, loze, vječnost masline.

No, Vaša je tuga beskrajna.

Vođeno potezom predaka, kovača
Vitkim turskim, mletačkim apsidama
Oko je znalo da sagrađeno jednom
Vječno živi i ne može biti uništeno
Ni kada barbari na označenom tlorisu
Podignu bunker, a za kapitel vežu konje.

No, Vaša je tuga beskrajna.

Jer ste darivali ljepotu onima
Kojima ona nije bila suđena
Pjevali tamo gdje je pjesma nepoznata.
U Vašim nebesnim hramovima
(Obasjan božanskim sjajem, je li tako?)
Odzvanja akord pukotine, zvon pluga
Što u zemlju vratio je sjaj Kartagine.

(Pismo Zlatku Ugljenu, iz knjige Večera bez politike, Zagreb, 2005.)

Pod Kartaginom sam tad asocirao naše jadne živote, jednu zemlju koja je svojim pojedinačnim duhovnim rezultatima ozbiljno nadmašivala susjede i zbog toga ju je, valjda, trebalo razoriti. Zemlju koja je dala dva balkanska nobelovca, ali i zemlju koje su se njezini najznačajniji duhovi i umovi permanentno odricali. Nešto je u njoj u svakom času sveto i prokleto. Kad je u pitanju Ugljenova estetika, dr. Sadudin Musabegović upozorava da autor "pripada arhitektonskoj moderni, koja je konstruktivno načelo uzdigla do obaveznoga metoda arhitektonskog stvaranja…, ali isto tako on ne zanemaruje lokalnu i regionalnu poruku od koje se gradi nova tradicija". Arhitekt sam kazuje kako je za tvorbu svog arhitektonskog kozmosa bio inspiriran nekim idejama Corbusierovog učenika, a svog učitelja, Jurja Neidharta, kod kojeg je stanovao još kao dječak.

Ako je točna Goetheova misao da je arhitektura okamenjena glazba, djelo Zlatka Ugljena moglo bi se predstaviti jednom simfonijom svjetlosti, sklada Orijenta i Mediterana, klasičnog naslijeđa, te osebujne prirode, zelene rijeke i radosnog lijeta galeba. Slijedeći tragove predačkih drvenih koliba i trajnih kamenih mramorova, on je ostvario, već smo naveli riječi slovenskog kunsthistoričara Stane Bernika, jednu arhitekturu postojanosti, umjetnički opus kakva nema u modernoj europskoj arhitekturi. Razgledajući monografiju njegovih djela koju je sastavio Bernik, jedan bečki arhitekt rekao mi je da je Ugljen kojim slučajem Ružu izgradio u Beču, tom objektu bi danas stizale rijeke arhitektonskih hodočasnika iz cijeloga svijeta.

Tko je ikad, bilo da je vjernik ili agnostik, stajao u "lebdećoj" crkvici sv. Pavla u Sarajevu ili u visočkoj Bijeloj džamiji – shvatit će da postoji veći i svjetliji život od ovoga koji smo prisiljeni živjeti u ovoj našoj kainovskoj dolini suza; pojmit će da postoje ljudi koje nismo ni po čemu zaslužili, a koji su nam darovali najuzvišenije darove vijeka. Zbog toga sam pisao da je njihova tuga velika – jer su stvarali ljepotu onima kojima nije suđena.

© 2011 Mile Stojić

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.